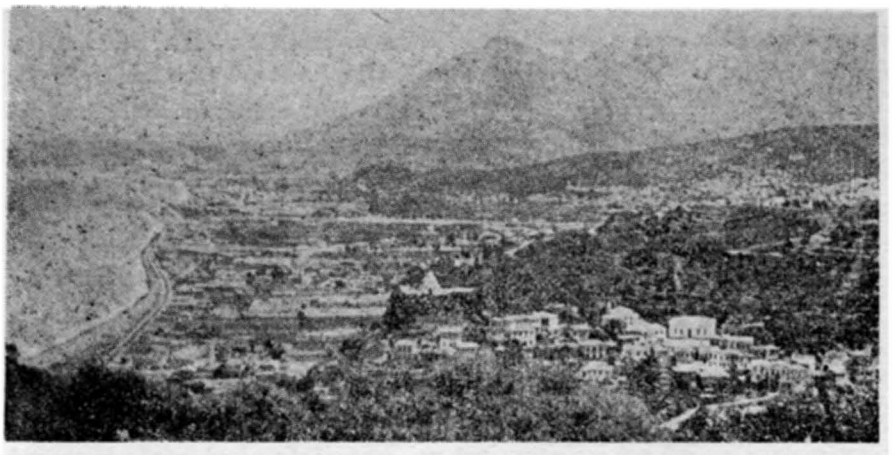

Γενικὴ ἄποψη Καρλοβασίων καὶ στὸ βάθος τὸ Καστροβούνι

Τὸ Καλαμπάκτασι παράγει λίγο κρασί, λάδι, χαρούπια, κρεμμύδια, μέλι καὶ λίγο μετάξι.

Κοντὰ στὸ Καλαμπάκτασι καὶ στὴ θέση ποὺ λέγεται «Π υ ρ γ ά κ ι» ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ ἀρχαῖο πύργο, ὁ ὁποῖος χρησίμευε — καθὼς φαίνεται — γιὰ σκοπιά, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔδιναν στὸ νησὶ συνθήματα γιὰ καράβια ποὺ ταξίδευαν πρὸς τὰ ἐδῶ ἢ γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς πειρατῶν· στὸ μέρος αὐτὸ βρέθηκαν κατὰ διάφορες ἐποχὲς χρυσᾶ βυζαντινὰ νομίσματα. Ἐπίσης πάμπολλα ἐρείπια ἀρχαίων ἐκκλησιῶν μαρτυροῦν ὅτι τὸ μέρος αὐτὸ ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἡσυχαστήριο πολλῶν ἀσκητῶν, εἶναι δὲ πράγματι πολὺ κατάλληλο γι' αὐτό.

Πάνω ἀπὸ τὸ Καλαμπάκτασι ὑψώνεται ὁ μεγαλόπρεπος καὶ ἀπόκρημνος Κ ε ρ κ ε τ έ α ς, — ποὺ τώρα λέγεται Κ έ ρ κ η ς —, τὶς πλευρὲς τοῦ ὁποίου στόλιζαν ρουμάνια βαθύσκιωτα, ποὺ τὰ ἐξαφανίζει, ἀλλοίμονο, ὅσο περνάει ὁ καιρός, τὸ τσεκούρι καὶ κυρίως ἡ φωτιά.

Γιὰ ν' ἀνέβεις ἀπὸ τὸ Μαραθόκαμπο στὸν Κέρκη, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξετάσεις τὰ περίεργα αὐτοῦ τοῦ βουνοῦ, πρέπει νὰ καταπονηθῇς δυὸ ὁλόκληρες μέρες, ἐπειδὴ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ βουνὰ τῶν νησιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ πελάγους δὲν ὑπάρχουν τόσα ἀξιοθέατα, ὅσα ἔχει ὁ Κέρκης.

Ἀφήνοντας λοιπὸν τὸν Μαραθόκαμπο, μπαίνεις σ' ἕνα μονοπάτι, ποὺ ὁδηγάει πρὸς τὰ πάνω· ἀφοῦ περάσεις ἀπὸ ἕνα ἀνάριο πευκόδασος φτάνεις ὕστερα ἀπὸ μιᾶς ὥρας κουραστικὴ πορεία στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ. Κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ ἐκκλησάκι καὶ πάνω ἀπὸ ἕνα λόφο ποὺ τὸν περικυκλώνουν τεράστια βράχια, χάσκει ἕνα βάραθρο φριχτὸ ποὺ τὸ στόμιό του μοιάζει σὰν τοῦ πηγαδιοῦ καὶ ἡ περιφέρειά του εἶναι 13 μέτρα.

Οἱ μέσα πλευρὲς τοῦ βαράθρου φαίνονται σὰν σκαλισμένες μὲ σμίλη — δὲν ὑπάρχει παρ' ὅλα αὐτὰ καμμιὰ ἀμφιβολία ὅτι τὸ βάραθρο αὐτὸ τὸ ἔφτιασε ἔτσι ἡ ἰδιότροπη Φύση —. Ἂν θελήσεις νὰ κυττάξεις μέσα στὸ βάραθρο, σὲ πιάνει ζάλη καὶ σκοτοδίνη, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ χειροτερεύει τὴν τέτοια κατάσταση τοῦ παρατηρητῆ εἶναι τὸ ὅτι, ἂν ρίξει μέσα μιὰ πέτρα, ἀκούει γιὰ πολλὴν ὥρα τὸν κρότο ποὺ γίνεται καθὼς αὐτὴ χτυπάει ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ στὶς πλευρὲς τοῦ βαράθρου καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ βάθος· λένε πὼς τὸ βάραθρο αὐτὸ συγκοινωνεῖ μὲ τὴ θάλασσα καὶ πὼς σὲ ὧρες τρικυμίας ἀκούγεται ἐδῶ μέσα τὸ ἴδιο ἐκεῖνο μουγκρητό, ποὺ κάνουν τ' ἀφρισμένα κύματα.

Τὸ βάραθρο αὐτὸ λέγεται Τ ρ ύ π α τ ο ῦ Π α ν ά ρ ε τ ο υ καὶ πῆρε τ' ὄνομα — καθὼς εἴπαμε καὶ στὸν Α΄ τόμο — ἀπὸ κάποιον Πανάρετο, ὁ ὁποῖος ἔπεσε ἐδῶ μέσα πρὶν ἀπὸ ἑβδομήντα χρόνια, μαζὶ μὲ τοὺς δυὸ συντρόφους του, τὸν Γιάννη καὶ τὸν Ἀνδρέα. Ὁ Πανάρετος ἦταν παπᾶς καὶ στὴ γιορτὴ τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ τοῦ θεολόγου ἐκεῖ ποὺ διασκέδαζε μὲ τὴ παρέα του κοντὰ στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἅη Γιαννιοῦ, ἀποφάσισε, διατελώντας ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ μοσχάτου κρασιοῦ, νὰ κατεβεῖ στὸ βάραθρο γιὰ νὰ δεῖ πῶς εἶναι μέσα. Ἔδεσε λοιπὸν ἀπὸ μιὰ πέτρα ἕνα σχοινί, καὶ ἀφοῦ πιάστηκε ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σκοινιοῦ, ἄρχισε νὰ κατεβαίνει· ἀλλὰ μόλις κατέβηκε λίγες ὀργυιές, τὸν ἔπιασε ζαλάδα καὶ γκρεμίστηκε στὸ βάραθρο. Οἱ δυὸ συντρόφοι του, ποὺ δὲν τὸν ἄκουγαν, προσπάθησαν μὲ τὴ σειρὰ νὰ κατέβουν γιὰ νὰ δοῦν τί ἔπαθεν ὁ Πανάρετος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ἔπεσαν θύματα τῆς ἀπερισκεψίας τους.

Λίγο πιὸ πέρα, στὶς ὄχθες ἑνὸς χειμάρρου, ὑπάρχει μιὰ ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, καὶ λέγεται Π α ν α γ ί α τ ο ῦ Χ α τ ζ ῆ Μ α ν ώ λ η, ἀπὸ τ' ὄνομα ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχτισε. Δὲν βρίσκεται πουθενὰ ἄλλοῦ πιὸ κατάλληλο ἐρημητήριο γιὰ μελέτη καὶ γιὰ προσευχή. Πλατάνια παχύσκιωτα καὶ ἄλλα μεγαλόκορμα δένδρα στολίζουν μὲ τὸν πιὸ θαυμάσιο τρόπο τὴν τοποθεσία αὐτή, ποὺ τὴν σκεπάζουν σὰν χαλιὰ οἱ δροσεροὶ κισσοὶ καὶ οἱ πολύχρωμοι θάμνοι· τὸ κελάρυσμα τῶν νερῶν τοῦ χειμάρρου, ποὺ πάντα κυλᾶνε, καὶ τὸ ψιθύρισμα τῶν πεύκων, καθὼς τὰ σαλεύει ὁ ἀγέρας, μαζὶ μὲ τὸ γλυκὸ τραγούδι τοῦ κότσυφα εὐχαριστοῦν τὴν ἀκοὴ καὶ ξαλαφρώνουν τὴν καρδιά.

Σὲ ἀπόσταση ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἀπὸ τὴν Π α ν α γ ί α τ ο ῦ Χ α τ ζ η μ α ν ώ λ η ὑπάρχει ἕνα σπήλαιο· γιὰ νὰ πᾶς ἐκεῖ θὰ περπατήσεις σ' ἕνα στενώτατο μονοπάτι, ποὺ εἶναι κατασκευασμένο στὰ πλευρὰ τοῦ βουνοῦ, ἐνῶ ἀπὸ κάτω ὑπάρχει ἕνα φοβερὸ φαράγγι, ὅπου ἂν ἀπὸ τὴν παραμικρὴ ἀπροσεξία ἢ ἀπὸ δυνατὸ ἀγέρα συμβῆ νὰ γκρεμιστεῖς, θὰ βρεῖς θάνατο ἀκαριαῖο.

Γιὰ νὰ μπεῖς στὸ σπήλαιο κατεβαίνεις εἰκοσιδύο κακοδουλεμένα σκαλοπάτια· τὸ σπήλαιο λέγεται Π α ν α γ ί α Κ α κ ο π ε ρ α τ ι α ν ὴ ἀπὸ τὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας ποὺ εἶναι μέσα, καὶ ἐπωνομάζεται κ α κ ο π ε ρ α-

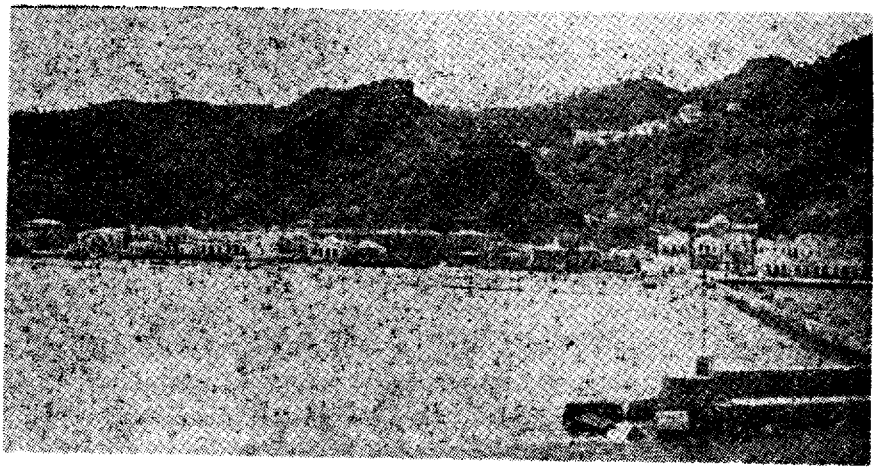

Γενικὴ ἄποψη ἀπὸ τὸ παλαιὸ Καρλόβασι

τιανὴ ἀπὸ τὴν κακὴ κατάσταση τοῦ δρόμου. Τὸ σπήλαιο ἔχει ὀκτὼ μέτρα πλάτος καὶ ὕψος δέκα μέτρα στὴν εἴσοδο καὶ τριάντα μέτρα στὸ ἐσωτερικό· προχωρώντας τριάντα βήματα πρὸς τὸ βάθος, βρίσκεις μιὰ δεξαμενὴ χειροποίητη, στὴν ὁποία μαζεύονται τὰ νερὰ ποὺ κυλοῦν σταλαματιὰ - σταλαματιὰ ἀπὸ τὶς ραγισμάδες τῶν βράχων. Πολλοὶ σταλακτῖτες, ποὺ σχηματίσθηκαν ἀπὸ τὰ σταγονίδια τοῦ νεροῦ, καθὼς ἀπὸ αἰῶνες ἔπεφταν ψηλὰ ἀπὸ τοὺς θόλους, κι' ἀπολιθώθηκαν, κρέμουνται παντοῦ «δίκην ἐγκάρπων».

Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ σπήλαιο καὶ διευθυνόμενος πρὸς τὰ δυτικά, μετὰ ἀπὸ δίωρη βασανιστικὴ πορεία, ἀνάμεσα ἀπὸ βράχους, τοὺς ὁποίους ἡ φύση λάξεψε ὀξυγώνους ἢ πολύεδρους, ἀνεβαίνεις σ' ἕνα μικρὸ ὀροπέδιο· ἐδῶ ἀφοῦ ξεκουραστεῖς λιγάκι, ἐπιχειρεῖς τὴν ἀνάβαση στὴν πιὸ ψηλὴ κορφὴ τοῦ Κερκετέα, βαδίζοντας κατὰ μῆκος μιᾶς ράχης, ἡ ὁποία ἔχει διεύθυνση ἀπὸ τὸ Β.Α. πρὸς τὸ Β.Δ. καὶ ἡ ὁποία σχηματίζει διάφορα γιγαντιαῖα ὑψώματα καὶ τέλος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο εἶναι ψηλότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ φτάνει τὰ 1570 μέτρα. Αὐτὸ λέγεται Βίγλα, ἐπειδὴ ἀπὸ ἐδῶ οἱ παρατηρητὲς ποὺ ἔμειναν μέσα σ' ἕνα μικρὸ κτίριο, τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου σώζονται ἀκόμα, καὶ τὸ ὁποῖο λέγονταν βίγλα ἢ σκοπιά, εἰδοποιοῦσαν μὲ συνθήματα τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ γιὰ τὸν ἐρχομὸ καὶ γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατὰ τὴν περίοδο τοῦ ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος δὲν ὑπάρχει βλάστηση καὶ μόνο σποραδικὰ μερικοὶ ἀγκαθωτοὶ θάμνοι ἢ ἀρωματικὰ βότανα (πόες) «διαποικίλουν» τοὺς βράχους μὲ τὸ ὠχροπράσινο χρῶμα τους.

Μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψουμε τὴν ἀπὸ τὴ Βίγλα μεγαλόπρεπη καὶ

ἀπαράμιλλη ἄποψη. Κάτω ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ παρατηρητῆ ἡ θάλασσα ἁπλώνεται σὰν ἕνας γαλαζόχρωμος κάμπος καὶ οἱ Σποράδες καὶ οἱ Κυκλάδες ἀπὸ τὴ Ρόδο (πρὸς τὸ νοτιᾶ) μέχρι τὴ Λῆμνο (πρὸς τὸ βοριᾶ) μοιάζουν μὲ δέντρα φυτεμένα μέσα σ' αὐτὸ τὸν κάμπο. Ὁ Ἄθωνας, τὰ πολλὰ βουνὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τὸν χιονισμένο Ταῦρο, νησιά, πολιτεῖες, πεδιάδες, ποτάμια, λίμνες, τὰ πάντα ξεδιπλώνουνται σὰν ἀπὸ μαγεία κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ θεατῆ, ποὺ ἔξαλλος ἀπὸ ἕνα τέτοιο πανόραμα, στρέφει τὰ μάτια τῆς διανοίας του πρὸς τὸν αἰώνιον ἀριστοτέχνη τοῦ σύμπαντος καὶ ἀναφωνεῖ μαζὶ μὲ τὸν προφητάνακτα:

«Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!»

Πρὸς τὸ μέρος τῶν Καλαμπακτσίων ὁ Κερκετέας ἔχει τόσο μεγάλες κατηφοριές, καὶ τόσο πολλὰ φοβερὰ βάραθρα, ὥστε νομίζεις ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἀπὸ ἐκεῖ ἡ κατάβαση· ἀλλὰ ὅταν τραβήξεις πρὸς τὸ βοριᾶ συναντᾶς ἕνα μικρὸ μονοπάτι καὶ ἀπὸ αὐτὸ μπορεῖς νὰ κατέβῃς παραπατώντας καὶ ξεγλιστρώντας μᾶλλον παρὰ βαδίζοντας. Ἔπειτα περνώντας ἀπὸ ἕνα δάσος ἀπὸ πεῦκα, βελανιδιὲς καὶ κυπαρίσσια, βλέπεις κάτω τοὺς Δρακαίους· ὅταν στρέψεις τὸ βλέμμα σου πρὸς τὰ δυτικά, βλέπεις μπροστά σου κάτι ποὺ μοιάζει μὲ γιγάντιο τεῖχος ἀπὸ βράχια κοφτὰ καὶ γυμνά, σὰν φοβερὸ καὶ ἀπάτητο προπύργιο. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἀξιόλογο εἶναι τὸ Κ α ν δ ύ λ ι, ἕνα δηλαδὴ σπήλαιο σὲ μιὰ θέση ἀπρόσιτη καὶ ἀπόκρημνη, πεντακόσια μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο κάθε συνεφιασμένη νύχτα βγαίνει μιὰ λάμψη, τῆς ὁποίας τὴν φυσικὴ αἰτία ἐξηγήσαμε στὸν πρῶτο τόμο τῶν «ΣΑΜΙΑΚΩΝ».

Ἀπὸ ὅσα ξέρουμε, ὁ πρῶτος ποὺ μνημονεύει αὐτὴ τὴ λάμψη εἶναι ὁ Θεβενώ, ὁ ὁποῖος ταξίδεψε γύρω ἀπὸ τὴν Σάμο κατὰ τὸ 1655 καὶ γράφει τὰ ἑξῆς στὸ «Ὁδοιπορικό του»:

> «Ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἀνάψαμεν πολλὰ ἐπὶ τοῦ πλοίου φῶτα· εἶχον δὲ μετὰ περιεργείας ἐστραμμένα πρὸς τὴν Σάμον τὰ βλέμματα, ὅτε, παρατηρήσας ἐπ' αὐτῆς φῶς τι, ὅπερ ἐξέλαβον ἀντὶ λυχνίας, ἠρώτησα ἀξιότιμον τινὰ Χῖον καθολικόν, πρὸς ὃν φιλίᾳ συνεδέθην, τί τὸ φῶς ἐκεῖνο ἐσήμαινεν· αὐτὸς δὲ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι δεκάκις ἢ δωδεκάκις ἐκεῖθεν διαπλέων, εἶδε πάντοτε αὐτό, ὅτι οὐδεμία οἰκία ἢ δένδρον ὑπῆρχεν ἐν τῷ μέρει ἐκείνῳ, ὅτι πολλοὶ πολλάκις προσεπάθησαν νὰ ἀνεύρωσι τὴν τοῦ φωτὸς θέσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον, διότι πλησιαζόντων αὐτῶν, ἐκεῖνο ἠφαντοῦτο, καὶ ὅτι ἐν ᾗ θέσει τὸ φῶς ἠκτινοβόλει, ὠκοδόμητο χριστιανικόν τι κατοικητήριον ὅλως ἐρείψιμον, ἐξ οὗ ἐτεκμαίροντο ὅτι τὸ φῶς ἐκεῖνο ἦτο μυστηριῶδες. Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόνος, ὑπολαβὼν ἐγὼ ὅτι ἐγενόμην σκώμματος ἀντικεί-

Μερική άποψη άπὸ τὸ παλαιὸ Καρλόβασι

μενον, κατῆλθον εἰς τὸν θάλαμον τοῦ πλοιάρχου, πρὸς ὅν τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ φωτὸς ἐρώτησιν ἀπέτεινα· καὶ αὐτὸς ὅμως, καίτοι Τοῦρκος, ἐπανέλαβέ μοι οἷα ὁ Χῖος εἶπεν. Ὅθεν καὶ ἠρξάμην μετὰ μείζονος προσοχῆς τὸ φῶς παρατηρῶν καὶ ἐπὶ μιὰν ὥραν ἔβλεπον αὐτὸ ἀνυψούμενον καὶ καταβιβαζόμενον δίκην λαμπτῆρος· ἐφαίνετό μοι δὲ φέγγον διακοσίους περίπου πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐν τῇ πρὸς τὴν Ἴκαρον ἐστραμμένῃ πλευρᾷ τῆς νήσου. Εἰς Χίον δὲ ἀφικόμενος, ἠρώτησα περὶ τοῦ φωτὸς τὸν τῆς Γαλλίας ὑποπρόξενον· πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ταὐτὰ ἐπανέλαβέ μοι, προστιθεὶς ὅτι πολλάκις καὶ ὁ ἴδιος προσεπάθησε νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐφόσον ὅμως ἐπλησίαζεν ἐπὶ τοσοῦτο τὸ φῶς ἐγένετο ἀφανές».

Ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ δεισιδαιμονία παρερμήνεψαν τὸ γεγονὸς αὐτό, καθὼς τὸ εἴπαμε καὶ ἄλλη φορὰ καὶ καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς ἑπόμενους στίχους τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε τὴν Σάμο κατὰ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰώνα.

Δὲν εἶναι μόνα τόσα δὰ τὰ θαύματα τῆς Σάμου
εἶναι καὶ ἄλλα περισσὰ τοιαῦτ' ἀκροατά μου
Ὅθεν οὐ ἔχεις νὰ ἰδῇς καὶ ἄλλο πλειὸ μεγάλο
καὶ νὰ θαυμάσῃς πλειότερον εἰς τοῦτο δίχως ἄλλο.
Ἐδῶ στὴν πολυθαύμαστον Σάμον προωρισμένον
παρὰ τοῦ παντοκράτορος καὶ περιορισμένον
Ἐδῶ θωρεῖς πατέρα μου, ἐδῶ θωρεῖς καὶ βλέπεις

θέαν ἀξιοθέατον καὶ τὴν ψυχήν σου τέρπεις.
Ἐδῶ θωρεῖς, πλὴν ἂν χωρῇς, ἂν ἦσ' ἐκ τῶν ἀξίων,
τ' ἅγια θεωροῦνται γὰρ πάλιν ἐκ τῶν ἁγίων.
Θωρεῖς ἐδῶ, παμφίλτατε, βλέπεις ἐδῶ, υἱέ μου,
ἄχ! καὶ ἂς ἤμουν ἄξιος κι' ἐγὼ δι' αὐτό, Θεέ μου!
Τὸ λείψανον τὸ ἅγιον, τὸ ἀποκεκρυμμένον
τοῖς πᾶσιν ὡς τὴν σήμερον καὶ τὸ ἐξακουσμένον
Λείψανον τὸ παρθενικὸν ἐκείνου τοῦ παρθένου,
τοῦ Θεολόγου μαθητοῦ καὶ τοῦ ἠγαπημένου.
Αὐτὸ μετέστη, λέγουσιν, εἰς ἕνα τῶν σπηλαίων,
εἰς ἕνα ὄρος ὑψηλὸν καὶ τῶν πολλὰ τραχέων.
Καὶ ὅλ' εἰς αὐτὸ πείθονται καὶ τὸ ὁμολογοῦσι
καὶ διὰ τὸ κανδύλιον, ὁποῦ ἐκεῖ θωροῦσι.
Τὴν νύκτ' ἀπὸ τὸ πέλαγος πολλοὶ καὶ προσκυνοῦσι,
ὁποῦ τὸ μέρος πλέουσιν αὐτὸ καὶ τὸ περνοῦσι
Καὶ διὰ τὶ ἡ Σάμος μου αὐτὴ ὁποῦ παινεῖται
ἀνάμεσα 'ς τὴν Ἔφεσον καὶ εἰς τὴν Πάτμον κεῖται.
Ὁποῦ ὁ Θεολόγος μας μὲ τούταις καὶ ταὶς δύο
εἶχε νὰ κάμῃ πλειότερον ἐν τῷ παρόντι βίῳ
Τόσον ὁποῦ ' ς τὴν Ἔφεσον καὶ τὴν ὑπεραγίαν
ὁ Θεολόγος ἔφερε, κατὰ τὴν ἱστορίαν.
Καὶ κατὰ τὴν ἐπιστολὴν συνόδου τῆς ἁγίας
πρὸς τὸν λαὸν τῆς πόλεως συνόδου Ἐφεσίας.
Τρίτον ὅτι οἱ ἱερεῖς πάντοτε δὲν ὀκνεύουν
ὅλοι κοινῶς τὸν ἅγιον αὐτὸν τὸν μνημονεύουν.
Ἐστὸν ὄρθρον, ἐστὸν ἑσπερινὸν καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν,
εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν.
Πρᾶγμα ὁποῦ δὲν γίνεται εἰς ἄλλας ἐκκλησίας
ἀνατολῆς καὶ δύσεως, μὴ οὔσης συνηθείας.
Ἐδῶ μόνον γινόμενον καὶ εἰς τὴν Πάτμον πάλιν
διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἐκεῖσε τὴν μεγάλην.
Φῶς φανερὸν πῶς ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἀπόστολόν του
ἐπρόσταξε νὰ λέγεται τ' ὄνομα τὸ ἰδικόν του.
Ἢ εἶναι στὸν παράδεισον, καθὼς τινες μιλοῦσι,
μὲ τὸν Ἠλίαν καὶ Ἐνὼχ κι' αὐτὸς ἐκεῖ καὶ ζοῦσι.
Ἢ ἂν δὲν εἶναί τος ἐκεῖ, εἶναι βεβαιωμένα
ἐδῶ εἰς τοῦτο τὸ νησὶ διὰ τὰ εἰρημένα.

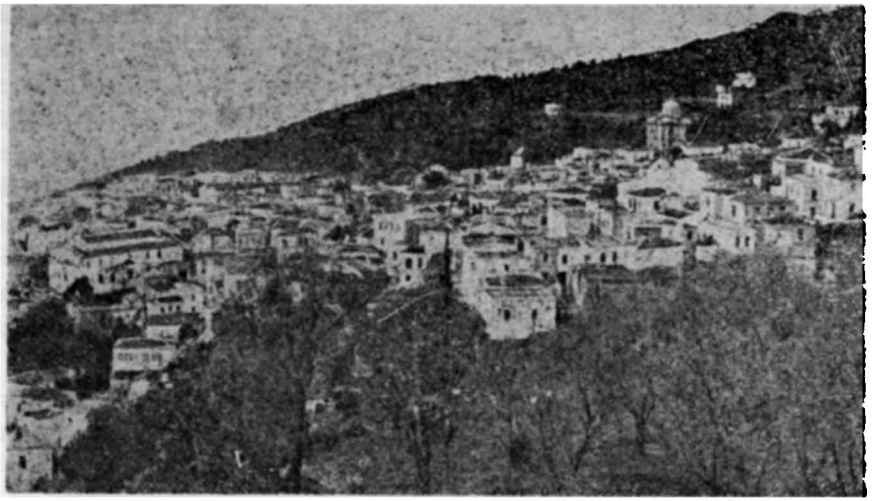

Μαραθόκαμπος

Δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν ἐκεῖ νὰ ἀναβῶσι
διὰ κρημνοὺς τοὺς φοβεροὺς νὰ πᾶν νὰ τὸ ἰδῶσι.
Πολλοὶ πολλὰ ἐπάσχισαν, πλὴν πάντοτε ματαίως,
κανεὶς δὲν ἀξιώθηκε ἢ παλαιὸς ἢ νέος.
Θωρεῖς ἐδῶ δὰ περισσὰ σπήλαια καὶ κελλία
ἀνδρῶν ὁσίων παλαιῶν καὶ χαίρει ἡ καρδία.
Ἐκ τούτων ἴσως μπόρεσε καμμιὰ ψυχὴ ἁγία
ἀγάπῃ πρὸς τὸν ἅγιον μεγάλῃ καὶ τελείᾳ,
Νὰ τὸ ἰδῇ τὸ λείψανον αὐτὸ δυνάμει θείᾳ
ὅτι ἀλλιῶς δὲν δύναται δύναμις ἀνθρωπεία.

Σ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ τοῦ βουνοῦ καὶ σὲ ὕψος πεντακόσια μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας ὑπάρχουν ἄλλα δυὸ σπήλαια ποὺ ἔχουν πάρει τὸ ὄνομα ἀπὸ τὰ ἐκκλησάκια ποὺ εἶναι χτισμένα μέσα σ' αὐτά, δηλαδὴ τὸ σπήλαιο τῆς Ἁγίας Τριάδας καὶ τὸ τῆς Μακρυνῆς Παναγίας. Στὸ πρῶτο φτάνεις ἀκολουθώντας ἕνα εἶδος «στενοῦ ἀναβαθμοῦ» σκαλισμένου πάνω στὸν βράχο· μπροστὰ στὸ σπήλαιο εἶναι ἕνα ἀψιδωτὸ προαύλιο, τὸ ὁποῖο ἔχει μάκρος εἴκοσι βήματα καὶ πλάτος δεκαπέντε, κι' ἐδῶ ἔχει χτιστεῖ τὸ ἐκκλησάκι τῆς Ἁγίας Τριάδας· ὕστερα ἀρχίζει τὸ σπήλαιο, τὸ πλάτος τοῦ ὁποίου παραλλάζει ἀπὸ τρία μέχρι ἑπτὰ μέτρα καὶ τὸ ὕψος του ἀπὸ ἕνα μέχρι τρία· μετὰ ἀπὸ ἑβδομῆντα βήματα τὸ σπήλαιο χαμηλώνει τόσο πολύ, ὥστε γιὰ νὰ προχωρήσῃς πιὸ μέσα, πρέπει νὰ σέρνεσαι.

Τὸ μονοπάτι ποὺ φέρνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ σπήλαιο στὸ ἄλλο εἶναι ἀπόκρημνο καὶ πάρα πολὺ ἐπικίνδυνο· ἕνα μικρὸ πρόχωμα προστατεύει τὴν εἴσοδο τούτου τοῦ σπηλαίου, τὸ στόμιο τοῦ ὁποίου εἶναι τριγωνικό· τὸ σπήλαιο ἔχει ὕψος δέκα μέτρα. Μέσα σ' αὐτὸ ὑπάρχει τὸ ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας ἐκκλησάκι, τὸ ὁποῖο, σύμφωνα μὲ μιὰν ἐπιγραφή, χτίστηκε τὸ 1765. Τὸ σπήλαιο ἔχει πολλοὺς σταλακτῖτες καὶ μεγάλα ἀνθρώπινα κόκκαλα, πού, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἀνήκουν σὲ ἐρημίτες, οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειψαν τὴν μέριμνα τοῦ κόσμου καὶ προτίμησαν τὸν ἥσυχο ἀσκητικὸ βίο μέσα σὲ τέτοια σπήλαια. Τὸ νερὸ ποὺ ἀποσταλάζει ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ θόλου συγκεντρώνεται σὲ πήλινα ἀγγεῖα, καὶ οἱ ἐπισκέπτες τὸ πίνουν μ' εὐλάβεια σὰν ἁγίασμα, χρησιμοποιώντας γιὰ ποτήρι ἕνα ἀνθρώπινο κρανίο.

Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν Παναγία τὴ Μακρυνὴ συναντᾶς ἕνα ὀροπέδιο, ὅπου ὑπάρχει μιὰ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Κατερίνας. Τρία πλατάνια, μιὰ δωδεκάδα κουκουναριὲς καὶ μιὰ πηγὴ μὲ νερὸ καθάριο στολίζουν τὸ μέρος αὐτό· χίλια περίπου μέτρα πιὸ μακρυὰ βρίσκεται τὸ χωριὸ Πρινιᾶς. Τὰ γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος εἶναι θελκτικά, καὶ εἶναι κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιόδενδρα ποὺ φτάνουν μέχρι τὴν παραλία. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ παρακάμψεις πρὸς τὰ Δ. πρῶτα κι' ὕστερα πρὸς τὰ Α. τὶς κατηφοριὲς τοῦ Κέρκη, γιὰ νὰ φθάσῃς στὸν Μαραθόκαμπο, πρέπει νὰ βαδίσῃς πολλὲς ὧρες ἀνάμεσα σὲ βάση ἀπὸ βελανιδιὲς καὶ πεῦκα, μέσα ἀπὸ ἐληὲς καὶ ἄλλα δένδρα καὶ σὲ ἔδαφος σκεπασμένο ἀπὸ σχοίνους, μυρτιές, κουμαριὲς καὶ σπάλαθρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ χωριὸ Πρινιᾶς ὑπάρχει ἕνα ἐπιθαλάσσιο σπήλαιο, στὸ ὁποῖο ὅταν μπεῖς ἀπὸ τὸ στενώτατο στόμιο του μὲ βάρκα, βρίσκεις μιὰ εὐρύχωρη καὶ γαλήνια λίμνη, ποὺ τὴν σκεπάζει μιὰ ψηλὴ κι' ἐπίπεδη ὀροφή. Λίγο πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ ὁ βράχος, καθὼς εἶναι κομμένος, σχηματίζει ἕνα στρογγυλὸ καὶ κανονικὸ βάθρο, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ «προσφιλὲς ἐνδιαίτημα» πολλῶν ἀγριοπεριστεριῶν. Ἐδῶ σ' αὐτὴν τὴν ἀκύμαντη λίμνη καταφεύγουν σὲ ὥρα βροχῆς ἢ καταιγίδας οἱ ψαράδες. Ἐπίσης εἶναι περίεργη μιὰ ρωγμὴ ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ κοντά, ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει μὲ ὁρμή, ἐρχόμενος ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς ἀέρας ἄλλοτε πολὺ ζεστὸς κι' ἄλλοτε ὑγρός.

Στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ βουνοῦ ὑπάρχουν ἄλλα ἀξιόλογα σπήλαια, ὅπως τὸ λεγόμενο Παράθυρο τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖο οἱ τσοπάνηδες χρησιμοποιοῦν γιὰ μαντρί, τὸ τοῦ Κασόλη, ἡ Παναγία Σαραντασκαλιώτισσα καὶ τὸ σπήλαιο τοῦ Πυθαγόρα. Ἡ Παναγία ἡ Σαραντασκαλιώτισσα λέγεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας ποὺ εἶναι χτισμένο μέσα στὸ σπήλαιο καὶ ἀπὸ τὰ σαράντα σκαλοπάτια, τὰ ὁποῖα εἶναι λαξεμένα στὴν πέτρα καὶ ὁδηγοῦν σ' αὐτό. Τὸ σπήλαιο εἶναι πάνω ἀπὸ ἕνα φαράγγι σὲ ὕψος 130 μέτρα ἀπὸ τὴ βάση του καὶ 400

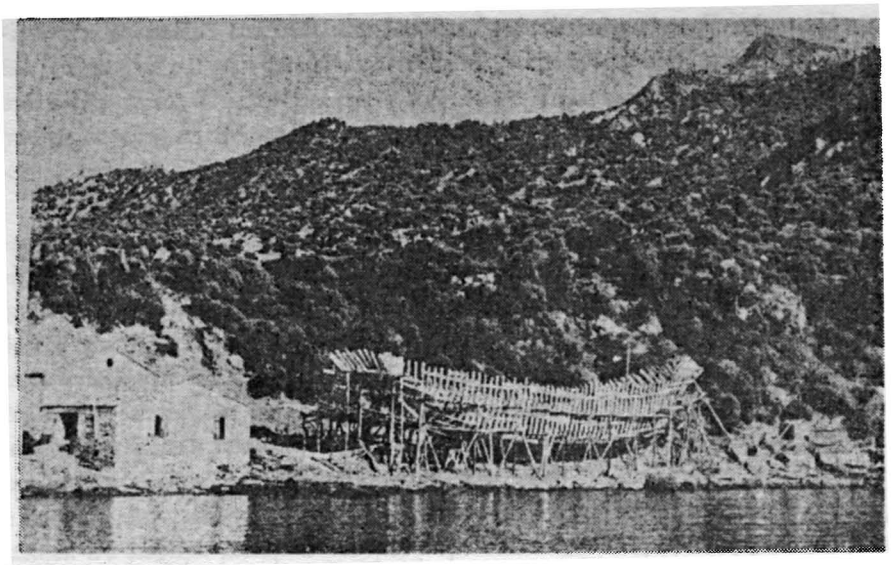

Ἅγιος Σίδερης στὸ Καλαμπάκτασι

μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, κι' ἔχει πλάτος τέσσερα μέτρα, μῆκος δέκα καὶ στὸ βάθος του κοντὰ σὲ μιὰ χειροποίητη δεξαμενὴ γεμάτη νερό, χάσκει ἕνα φοβερὸ βάραθρο, ποὺ μᾶς εἶναι ἄγνωστο τὸ βάθος του. Ἄραγε ποιός ἅγιος ἔρωτας γιὰ τὴ θρησκεία καὶ ποιό θερμὸ καὶ ἀκατανόητο αἴσθημα ὁδήγησε τοὺς μακάριους ἐκείνους ἄντρες στὸ νὰ περιφρονήσουν τὶς ὁμορφιὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀναζητήσουν τὴν κατοικία τους μέσα στὴν ἐρημιά, στὰ σπήλαια καὶ στοὺς ἀγριότοπους;

Τὸ σπήλαιο τοῦ Πυθαγόρα, ποὺ βρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα, ἔχει ὀροφὴ σὲ σχῆμα σφαιρικὸ καθὼς τὸ ἀερόστατο· καὶ ἐνῶ εἶναι σὲ μιὰ πετρώδικη κατηφοριά, τὸ δάπεδό του σκεπάζεται ἀπὸ πλούσια γῆ ποὺ παράγει ἄφθονες ἀδρονιὲς (βρυωνιές). Ὅποιος τὸ ἐπισκεφθεῖ βλέπει σὲ μιὰ πλευρὰ μιὰ ὡραία λεκάνη ποὺ εἶναι παιχνιδάκι τῆς φύσης, καὶ καταγῆς ἕναν χερόμυλο ποὺ ἐγκαταλείφτηκε ἀπὸ τὶς οἰκογένειες, οἱ ὁποῖες κατέφυγαν σ' αὐτὸ κατὰ τὴν ἐθνικὴ ἐπανάσταση, καὶ ἄλεθαν μ' αὐτὸν τὸ σιτάρι γιὰ νὰ κάμουν ψωμί· τὸ σπήλαιο λέγεται τοῦ Πυθαγόρα ἐπειδή, κατὰ τὴν παράδοση, κατέφυγε σ' αὐτὸ ὁ Πυθαγόρας ὅταν τὸν κατεδίωκαν οἱ ἐχθροί του, τῆς παρέας τοῦ Ἀναξίμανδρου τοῦ Μιλήσιου. Ὅλα αὐτὰ μαζὶ μὲ ἄλλα δυὸ μικρότερα σπήλαια, ποὺ ὑπάρχουν ἐκεῖ κοντὰ ἦσαν κρατῆρες, ποὺ κάποτε ξερνοῦσαν τὴ φωτιὰ ἀπὸ τὰ ἔγκατα τοῦ Κερκετέα.

Ἀλλὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερο ἀπὸ ὅλα τὰ γνωστὰ σπήλαια εἶναι τὸ μεταξὺ

τῆς Παναγίας Σαραντασκαλιώτισσας καὶ τοῦ σπηλαίου τοῦ Πυθαγόρα καὶ ἀπέναντι στὸ μέρος ὅπου ἑνώνονται μεταξύ τους οἱ θέσεις Κ ι ο ύ ρ κ α καὶ Τ ρ α γ ο ῦ δ ι, δυτικὰ τοῦ Μαραθοκάμπου καὶ σὲ ὕψος 400 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας. Ἀπὸ ἕνα μικρὸ στόμιο μπαίνει σὲ μιὰν εὐρύχωρη καὶ ψηλὴ στοά, στὸ βάθος τῆς ὁποίας ἡ ὀροφὴ στηρίζεται σὲ δυὸ ὡραιότατες κολῶνες ὕψους 5 σχεδὸν μέτρων, ποὺ σχηματίζουν μιὰ θαυμάσια εἴσοδο.

Περνώντας μὲ ἀγωνία καὶ ἔκπληξη αὐτὰ τὰ προπύλαια συναντᾶς μιὰ μεγαλοπρεπέστατη αἴθουσα στολισμένη μὲ περιστύλιο καὶ ἀπὸ δῶ ἀρχίζει σειρὰ ἀπὸ στοές, ἀπὸ θαλάμους καὶ κρυσταλλώματα κάθε σχήματος. Καὶ ὅσο ἐρευνᾶς τὸ περίεργο αὐτὸ σπήλαιο, ἄλλοῦ βαδίζοντας σὲ ὁμαλὸ ἢ ἀνώμαλο ἔδαφος, ἀλλοῦ σκαρφαλώνοντας σὲ ἀρκετὸ ὕψος κι' ἀλλοῦ λοξοδρομώντας καὶ περιπλανώμενος ἀνάμεσα σὲ νέες πάντοτε κι' ἀτελεύτητες τρύπες, ἀλλοῦ στενότατες κι' ἀλλοῦ πολὺ εὐρύχωρες, τόσο περισσότερο τ' ἀποθαυμάζεις καὶ μένεις κατάπληχτος· γιατί, ἐνῶ νομίζεις ὅτι ἔφτασες στὸ τέρμα, ξαφνικὰ συναντᾶς μιὰν ἄλλη τρύπα καὶ μόλις τὴν περάσεις βρίσκεσαι ἀνάμεσα σὲ ἄλλα σκοτεινὰ καὶ γεμᾶτα ὑγρασία σπήλαια λαξεμένα μεγαλόπρεπα ἀπὸ τὴν φύση. Στ' ἀλήθεια, νομίζεις ὅτι περπατᾶς στὸ βασίλειο τοῦ Πλούτωνα καὶ βρίσκεσαι μέσα στὶς αἴθουσες «τῶν καταχθονίων κενθμώνων» τοῦ Ἅδη.

«Ὑπὸ τῇ ἀμυδρᾷ τῶν κηρίων λάμψει ἐπὶ τοῦ ὀροφώματος καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἀνακλῶσιν παντὸς σχήματος καὶ παντὸς χρώματος ἀποκρυσταλλώσεις· στύλοι μικτῶν ρυθμῶν, αὐλαῖαι ἀτημελῶς δεδιπλωμέναι, γλυφαί, ἀνδρείκελα, φατνώματα, ἐξοχαί, ὁμοιώματα κεφαλῶν ἀνθρώπων ἢ ζώων, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα, κιονοστοιχίαι, περιστύλια, κλίμακες ποῦ μὲν κοιλώδεις, ποῦ δὲ ὀξύλιθοι καὶ ποῦ κανονικαὶ ὀροφαί, ὑγραὶ καὶ ἀνώμαλοι πλευραί, καλυπτόμεναι ὑπὸ ἀλαβαστρίνων καὶ κρυσταλλωτῶν ἀνθέων καὶ καρπῶν παντοίων χρωμάτων, παρεμφερῆ πρὸς τὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀπολελιθωμένα φυτά, ἀλαβάστρινοι στύλοι τὴν ὀροφὴν ὑπέχοντες, ἠχοῦντες ὡς κώδωνες καὶ παλλόμενοι εἰς τὸν ἐλάχιστον διὰ τῆς χειρὸς κτύπον. Αἱ ἀπειράριθμοι τοῦ ἀπεράντου αὐτοῦ σπηλαίου διανιρέσεις καὶ αἱ ἐν διαφόροις αὐτοῦ μέρεσι δεξαμεναί, διαυγεστάτων ὑδάτων πλήρεις, παριστῶσιν θέαμα ἐξαίσιον καὶ ἀποτελοῦσι λαβύρινθον δυσδιέξοδον· πάντα δὲ τὰ ἐπὶ τοῦ βράχου ὁρώμενα καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκλαμβανόμενα ὡς ὑπ' ἀνθρώπου πεποιημένα, εἰσὶν ἔργον φύσεως ἰδιοτρόπου, ἐπὶ αἰῶνας ἐργασθείσης ἐν τῷ ἡφαιστειογενῆ σπηλαίῳ ἵνα φιλοτεχνήσῃ ἐκ σταγόνων διαυγεστάτου ὕδατος, στάγδην καταπιπτουσῶν ἐκ τῶν θόλων αὐτοῦ, τὰ κρυστάλλινα ταῦτα κοσμήματα καὶ ὁμοιώματα, τὰ πολυποίκιλα ἄνθη, τὰς ἀλεβαστρίνους στήλας, τοὺς θαυμασίους σταλακτίτας καὶ σταλαγμίτας».

ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ